

VÁRFALVI ATTILA

Cseh törvény a nemzeti kisebbségek jogairól

Hosszú vajúdas eredményeként tavaly november 13-án a cseh kormány a képviselőház elé terjesztette a nemzeti kisebbségek jogairól szóló 778. irományszámú¹ törvényjavaslatot. A tény jelentőségét az adja, hogy mind ez ideig sem Csehszlovákiában, sem a Cseh Köztársaságban nem volt ilyen törvény, de még törvényjavaslat sem. Ez persze nem azt jelenti, hogy ne léteztek volna már eddig is különböző jogszabályok – köztük törvények is –, melyekben a nemzetiségek jogai ne jelentek volna meg. Elemzésem során külön is ki kívánok térni arra, mi indíthatta a cseh kormányt, hogy összefoglaló, nevesítetten a nemzetiségekről szóló jogszabály megalkotását javasolja a parlamentnek.

Egy törvény keletkezése számos szempont szerint vizsgálható, hiszen azok a társadalmi viszonyok, amelyeket szabályoz, s amelyek közepette szabályozni hivatott, igen sok szintre és dimenzióra bonthatók. Hogy csak a leg súlyosabbakat említsem: a bel- és külpolitikai vetület, a gazdasági és kulturális előfeltételek és előzmények, illetve a várható következmények, társadalomszociológiai hatások, pártpolitikai és ideológiai erőterek. De egy törvényjavaslat elemezhető a jogfilozófia és jogpolitika alapján is, vagy jogtechnikai, kodifikációs szempontból; összehasonlítható más államok jogalkotási termékeivel, vagy a korábbi hazai szabályozással. Tanulmányomban nem fogok kitérni mindezekre a szempontokra, dimenziókra és vonatkozásokra. Annál is inkább, mivel a „születés” folyamata még korántsem zárult le, a törvényjavaslat tárgyalásának folytatása egyelőre meghatározhatatlan időre kitolódott. Ezért a jelen írásban csupán arra szorítkozom, hogy egyfajta általános elemzést adjak a törvényjavaslatról, szembesítsem azokkal a tár-

sadalmi folyamatokkal és állapotokkal, melyeket szabályozni hivatott, helyenként a hazai és nemzetközi megoldásokkal is összevetve.

Nemzeti kisebbségek a Cseh Köztársaságban

A csehországi etnikai viszonyokra napjainkig három tényező volt döntő hatással: a földrajzi helyzet, a világpolitika és Csehszlovákia szétválása. Az első alatt azt értem, hogy – mint minden közép-kelet-európai ország – Csehország sem vonhatta ki magát azokból a történelmi népmozgásokból, melyek a középkortól kezdve Csehszlovákia megalakításáig a területet jellemezték. A világpolitikai hatások közé sorolom az állam (Csehszlovákia) létrehozásának körülményeit, az első világháborút lezáró békerendszer hatását az etnikai viszonyok alakulására, illetve a második világháborút, annak előzményeivel, és utóhatásával együtt. Az úgynevezett Bársonyos Forradalom után és különösen a szétválást követően a hivatalos cseh politika szerette volna úgy beállítani a dolgot, hogy Csehországban igazából nincs is nemzetiségi kérdés, ebben szinte teljes folyamatosságot mutatva a megelőző negyven év pártállami felfogásával. A legnagyobb létszámú közösséget (németek) még 1945-ben deportálták, másoktól a szétváláskor Szlovákiával együtt megszabadultak (magyarok, ruszinok, romák), akik pedig maradtak (lengyelek északon, önként elcsehesedett németek és az erőszakkal idetelepített magyarok leszármazottai), azok csendben voltak. Mi sem jellemzi jobban ezt a felfogást, mint az a mód, ahogyan a szétválását követően a Csehországban maradt romákhöz viszonyultak. Legszívesebben megszabadultak volna tőlük is, éveken keresztül hontalanságra kárhoztatva őket, még a nemzetközi nyomással is dacolva. Említést kell tenni még a zsidó közösségről. Képviselőik – a magyarországi zsidóság álláspontjával megegyezően – nem fogalmaztak meg olyan igényt, hogy a zsidókat Csehországban nemzeti kisebbségként ismerjék el. Ha objektívek akarunk lenni, a csehországi nemzetiségek asszimilációja oly mértékben előrehaladt és politikai közösséggé szerveződésük olyannyira gyenge még ma is, hogy önmagában az ő létük nem kényszerítette volna ki egy kisebbségi törvény beterjesztését.

A szétválás ugyanakkor egy másik, ellenkező irányú hatással is járt. Bár kisebb létszámúra zsugorodott a nem-cseh etnikum lélekszáma az állam határain belül, hirtelen önálló csoportként jelent meg a frissen alakult államtól levált csehországi szlovák népesség, és 1993 után – mind bel- mind

külpolitikai vonatkozásban – egyre több gondot jelentett a romakérdés új formákban való megjelenése is. A szudéta-németek kártalanítási igénye újra felszínre hozta a társadalmi amnézia által belepett benesi dekrétumok kérdését. A felerősödő cigányellenesség, a gazdasági alapokon újjáéledő sziléziai-morva öntudat megjelenése és a nagy számban Csehországban maradt – egyre önérzetesebb, öntudatosabb – szlovák etnikum fellépése széttörte az idilli képet. Mégis közelebb áll talán az igazsághoz, hogy a kisebbségi törvény megalkotására tett kísérlet valójában az európai uniós csatlakozási folyamat kikerülhetetlen állomása. A törvényjavaslatot a kormány nevében előterjesztő miniszterelnök-helyettes is ilyen értelemben szóló exposéjában.² Ezzel a vélekedéssel nem kívánom kétségbe vonni a törvény előkészítőinek és támogatóinak becsületes szándékát. Csupán azt szeretném megvilágítani, hogy a cseh társadalom romakérdésben kialakult közhangulata, a kollektív jogokat is magába foglaló kisebbségvédelmi jogpolitikát elutasító felfogása és nemzetállami beállítódottsága kétségessé teszi, visszavezethető-e belpolitikai igényekre a nemzeti kisebbségekről szóló törvény betervezése.

A törvényjavaslat illeszkedése a hatályos belső joghoz

A nemzeti kisebbségek jogai sok helyen szétszórva már korábban is rögzítésre kerültek a cseh jogrendben. E jogszabályok alapjául a Cseh Köztársaság Alkotmánya szolgál, amely 6. cikkelyében kimondja, hogy a politikai döntések a többség – szabad választás útján kifejezett – akaratából születnek, s hogy ez a döntés gondoskodik a (politikai értelemben vett – szerző megj.) kisebbség védelméről is. Ugyancsak ilyen bázisnak tekintendő az Alapvető jogokról és szabadságokról szóló Alkotmánylevél, mindenek előtt annak „A nemzeti és etnikai kisebbségek jogai” című harmadik fejezete. Az Alkotmánylevél 24. cikkelye kimondja, hogy senkit sem érhet hátrány nemzeti vagy etnikai hovatartozása miatt, a 25. pedig a nemzeti vagy etnikai kisebbségek minden oldalú fejlődését. Kiemelten biztosítja a saját kultúra fejlesztését, a nemzeti kisebbség nyelvén történő információközlés és tájékozódás jogát, ahogyan a nemzetiségi szövetségekben történő egyesülés, a nemzetiség nyelvén való művelődés, a hivatalos kapcsolatokban történő anyanyelvhasználat és a nemzeti vagy etnikai kisebbségeket érintő döntésekben való részvétel jogát is. Az Alkotmánylevél azt is előírja, hogy e jogok megvalósulásának feltétele-

it törvényben kell szabályozni, nem mondja ki ugyanakkor, hogy önálló törvényt kell alkotni. Az Alapvető jogokról és szabadságokról szóló Alkotmánylevél más cikkelyei is tartalmazzanak a nemzeti kisebbségekkel kapcsolatos rendelkezéseket. Ilyenek például a 3. cikkely (1) és (2) bekezdései, amelyek egyrészt megtiltják – egyebek közt – a faji csoporthoz tartozás, a bőrszín, a nyelv és a nemzeti vagy etnikai kisebbséghez tartozás szerinti különbségtételt, másrészt a nemzeti azonosságról történő döntés befolyásolását, ide értve az elnemzetietlenítésre irányuló nyomást is. A 37. cikkely (4) bekezdése a tolmácsolás jogát biztosítja a bírósági eljárásban. A nemzeti kisebbségek tagjainak egyes részjogait külön törvények szabályozzák.³

A személyes adatokról, a személyi igazolványról és a népszavazásról szóló törvényekbe beépült, hogy nemzetiségi hovatartozásáról mindenki szabadon dönthet. Az olyan alapvető, kisebbségekkel kapcsolatos általános szabály, mint a diszkrimináció tilalma, végigvonul az egész jogrenden, és további törvénymódosítások is várhatók e kérdésben. Az Alapvető jogokról és szabadságokról szóló Alkotmánylevél 24. cikkelye kihangsúlyozza a nemzet, a nyelv stb. védelmének jogát. A Cseh Kereskedelmi Felügyeletről szóló törvény is tilt mindenféle diszkriminációt. A foglalkoztatásról szóló törvény szintén tiltja a munkaerőpiacon a faji, vagy etnikai csoporthoz tartozás miatti diszkriminációt. Megfelelő módon szabályozott a nemzeti kisebbségek gyülekezési és egyesülési joga. A közoktatásról szóló – szintén tárgyalás alatt lévő – törvényjavaslat ugyancsak érinti a nemzeti kisebbségek anyanyelvi oktatási jogait.⁴

A cseh kisebbségi joganyag nemzetközi jogi környezete

A nemzeti kisebbségekhez tartozók jogait nemzetközi szerződések is szabályozzák, mint például a Polgári és Politikai Jogok Nemzetközi Egyezségokmányának 27. §-a (1976. évi 120. törvényben kihirdetve), és különösen a nemzeti kisebbségek védelméről szóló Keretegyezmény (1998. évi 96. törvényben kihirdetve). Ilyen egyezmények továbbá a Regionális, vagy Kisebbségi Nyelvek Európai Kartája (a továbbiakban: Karta), amelyhez a Cseh Köztársaság még nem csatlakozott. Feltételezhető, hogy a Cseh Köztársaság olyan formában csatlakozik a Kartához, hogy a jelenleg betervezett törvényjavaslat ne legyen ellentmondásban a Kartából fakadó kötelezettségekkel.⁵

Néhány olyan kérdést, mely hatással lehet a nemzeti kisebbségek jogaira, kétoldalú nemzetközi megállapodások rendeznek. Ilyen a *Cseh és Szlovák Szövetségi Köztársaság* és a *Német Szövetségi Köztársaság* közötti jó szomszédságról és baráti együttműködésről szóló Egyezmény (kihirdetve az 1992. évi 521. törvénnyel); a *Cseh és Szlovák Szövetségi Köztársaság* és a *Lengyel Köztársaság* közötti jó szomszédságról, szolidaritásról és baráti együttműködésről szóló Egyezmény (kihirdetve az 1992. évi 416. törvénnyel); és a *Cseh Köztársaság* valamint a *Szlovák Köztársaság* közötti jó szomszédságról, baráti kapcsolatokról és együttműködésről szóló Egyezmény (kihirdetve az 1993. évi 235. törvénnyel).

A nemzeti kisebbségek helyzete önálló módon nincs szabályozva az Európai Közösségekben, mivel ez az uniós tagországok hatáskörébe tartozik. Ugyanakkor a nemzeti kisebbségek jogainak elismerése és védelme az EU-ba való belépés egyik politikai feltétele, ahogy azt az Európa Tanács Koppenhágában megfogalmazta (ú. n. „koppenhágai kritériumok”). A tagságról szóló tárgyalási folyamatban ezeknek a kritériumoknak a jelölt országok általi teljesítése értékelésre kerül az Európai Bizottság éves jelentéseiben. Ennek a politikai követelménynek a jogi alapjául az Európai Unióról szóló Egyezmény 6. cikkelye szolgál, mely szerint az Európai Unió a szabadság, demokrácia, az emberi jogok és alapvető szabadságok tiszteletben tartásának elvein alapul, kapcsolódva a 49. cikkelyhez, mely szerint az európai ország kérheti csatlakozását az EU-hoz, amelyik tiszteletben tartja a 6. cikkelyben megfogalmazott alapelveket.

Az európai közösségi joganyag szabályozza az egyének faji csoporthoz tartozása vagy etnikai származása miatti diszkriminációjának kérdését, mégpedig az emberekkel – tekintet nélkül faji csoporthoz tartozásukra, vagy etnikai származásukra – való egyenlő bánásmódról szóló alapelv megvalósítására született 2000/43/ES számú Európa Tanácsi Ajánlás (2000. július 29.) által. Ez az Európai Közösségek létrehozásáról szóló egyezmény 13. cikkelyét bontja ki, ami a nemi okokból, faji csoporthoz tartozás vagy etnikai származás, hit vagy világnézet, fogyatékoság, életkor, vagy szexuális beállítottság miatti diszkrimináció elleni küzdelemhez szükséges intézkedésekről szól. A szabálysértésekről szóló 1990. évi 200. törvény javasolt módosítása – mégpedig a 49. § rendelkezésében – éppen ezen Ajánlás 7. cikkelyének átvétele, amely szerint a tagállamoknak jogvédelmet kell biztosítaniuk bírói vagy közigazgatási eljárásban – ideértve a békítő (mediációs) eljárást is –

mindazoknak, akiknek kára származott abból, hogy nem alkalmazták irányukban az egyenlő elbánás alapelvét.

A törvényjavaslat szerkezete és tartalma

A nemzeti kisebbségek jogainak védelméről előterjesztett törvényjavaslat összegzi a nemzeti kisebbségek alapvető jogait, és ott, ahol a szabályozás külön törvényekben történik, utalást tesz ezekre a törvényekre. A törvényjavaslat így az általános törvény (*lex generalis*) funkcióját tölti be a nemzeti kisebbségek jogainak szabályozásában azzal, hogy a részletes szabályozást a külön törvényekre (*lex specialis*) bízta. A jogszabály preambulumból, és tizenégy – eltérő méretű – részből áll. Míg az első rész két fejezete – az összes paragrafus felét kitevően – a tulajdonképpeni kisebbségi alapjogokat sorolja fel, a többi tizenhárom rész egy-egy adott jogszabály módosítását előíró rendelkezést tartalmaz.

A törvénykoncepció kidolgozása során – mindenekelőtt a nemzetiségek képviselőinek kívánságára – az az elhatározás született, hogy a törvényt preambulum vezesse be, melyben megfogalmazódik a Cseh Köztársaság alapvető és lényegi viszonya a területén élő nemzeti kisebbségekhez, továbbá a nemzeti kisebbségek és a többségi társadalom közötti alapvető és lényegi viszony. Ez a bevezetés egyben azt is jelzi, hogy a törvény alkotói egyértelműen a többség-kisebbség fogalompárban helyezik el a szabályozandó kérdéskört, ami ugyan megfelel a Nyugat-Európában és a nemzetközi szervezetekben honos terminológiának, nem biztos azonban, hogy a legkorszerűbb és legfejlettebb gondolkodásmódot tükrözi.

Ez a felfogás érvényesül a törvényjavaslat következő szerkezeti részében is. A bevezető rendelkezések között, a szabályozás tárgyát követően – először a cseh jogrend történetében –, megtörténik a „nemzeti kisebbséghez tartozó” és a „nemzeti kisebbség” fogalmak definiálása. A csoportképző kritériumok nagyjából azonosak a nemzetközi dokumentumokból ismert elemekkel: közös etnikai származás, nyelv, kultúra és hagyományok, a lakosságon belüli számbeli kisebbség. További feltétel a területiség és az állampolgárság. Ezzel kapcsolatban érdemes megjegyezni, hogy – a magyar kisebbségi törvényhez hasonlóan – a javaslat az egyén döntésére bízta, hogy milyen nemzetiségűnek tekinti magát, de ahhoz, hogy az ezzel járó jogokkal élhessen, ki is kell nyilvánítania annak az igényét, hogy őt nemzeti

kisebbséghez tartozóként kezeljék. Ennek formája és módja azonban nincs meghatározva, ami a későbbiekben nehezítheti a jogalkalmazást. Annak ellenére, hogy korábban született jogszabályok – mint például az Alkotmányelvél is – tartalmaznak ilyen nyelvi fordulatot, a törvényjavaslat nem használja az *etnikai kisebbség* fogalmát. Ezt az előterjesztő azzal indokolta, hogy egyrészt a Keretegyezmény sem tesz megkülönböztetést a nemzeti és az etnikai kisebbség között, másrészt a kisebbségi jogok szempontjából indifferens, hogy nemzetiségekről, vagy a korábbi terminológiának megfelelően (tudománytalanul leszűkítve a cigányságra értelmezett) etnikumról van-e szó. Ez a momentum kétségtelen szemléletbeli előrelépésnek tekinthető. A magyar szabályozáshoz képest további eltérés, hogy a cseh törvényjavaslat nem ír elő honossági időbeli követelményt (pl. 100 év), bár bizonyos jogok gyakorlását a „hagyományosan és hosszú ideje a Cseh Köztársaságban élő” megkötéssel teszi lehetővé. Ennek a bizonytalan, nem jogias megfogalmazásnak a későbbi jogalkalmazás szempontjából kétségtelen hátránya lehet. Csupán a törvényjavaslat indoklásában található iránymutatás arra vonatkozóan, mely nemzetiségeket kell idesorolni: „a Cseh Köztársaság területén hagyományosan és hosszú ideje élnek a bolgár, horvát, magyar, német, lengyel, osztrák⁶, ruszin, orosz, görög, szlovák és ukrán nemzeti kisebbség tagjai”. Az indoklásnak azonban Csehországban sincs jogi érvénye.

Igen fontos, elvi jelentőségű rendelkezések kapnak helyet a második fejezet 3. §-ban. Annak kimondásával, hogy „a nemzeti kisebbségekhez tartozók egyenként vagy a nemzeti kisebbség *más tagjaival közösen*” érvényesíthetik törvénybe foglalt jogait, a kollektív jog tartalma – még ha nem is ezen a néven –, bekerülhet a cseh jogrendbe.⁷ Ugyancsak jogelméleti szintű az az állásfoglalás, mely szerint a nemzeti kisebbségek jogérvényesítését elősegítő, illetve önazonosságuk megőrzését és fejlesztését biztosító különleges intézkedések nem minősülnek diszkriminációnak.

A fejezet következő része a szabad identitásválasztás jogát és az asszimiláció tilalmát rögzíti. A személyes adatok védelmének garanciájaként kimondja, hogy az állam és a közigazgatási szervek nem tarthatják nyilván állampolgáraik nemzetiségre vonatkozó adatait. Az ilyen adatok gyűjtésére, kezelésére a magyarral lényegében megegyező szövegű adatvédelmi szabály létezik.⁸

Az Első rész Második fejezete a továbbiakban a nemzeti kisebbségi alapjogokat sorolja fel. A nemzeti kisebbséghez tartozók egyesülési joga nem tartalmaz semmi külön említésre méltót: biztosítja a nemzetiségi

szövetségekben, politikai pártokban vagy politikai mozgalmakban való egyesülés lehetőségét (5. §). A 6. §-ban megfogalmazott jog azonban már izgalmasabb. A döntésekben való részvétel jogát a törvényjavaslat úgy biztosítaná, hogy – a 2001. évi népszámlálás nemzetiségi adatait figyelembe véve – azokon a településeken, ahol a nemzetiségi lakosság jelenléte ezt indokolja, a helyi és megyei képviselőtestületek mellett úgynevezett Nemzeti Kisebbségi Bizottságokat kellene létrehozni. Az országos szintű részvétel biztosítására a Kormány saját tanácsadó és kezdeményező szervként Tanácsot hozna létre, melynek élén a Kormány tagja áll. A Tanács tagjai a nemzeti kisebbségek és a közhatalmi szervek képviselőiből tevődnének össze azzal, hogy a Tanács tagjainak legalább felét a nemzeti kisebbségek egyesületei által javasolt kisebbségi képviselők adnák.⁹ Míg az első két szint Bizottságait „külön jogszabályban rendezett módon” kell megválasztani – ez a községekről, a megyékről és a fővárosról szóló törvényeket jelenti –, addig a tervezetben a Nemzeti Kisebbségi Tanács tagjainak megválasztására semmiféle rendelkezés nincs. A törvényjavaslat azt sem rögzíti – talán majd a „külön jogszabályokba” kerül be –, hogy milyen jog- és hatáskörrel fognak rendelkezni a Nemzeti Kisebbségi Bizottságok, s milyen lesz a viszonyuk a helyi, vagy megyei közigazgatáshoz.¹⁰

A 7 – 13. §-ok az úgynevezett nyelvi, nyelvhasználati és kulturális jogokat tartalmazzák, melyeknek a részletszabályai további törvényekben helyezkednek el. Sorrendben:

- A családi és utónév nemzetiségi nyelven történő használatának joga (7. §)¹¹
- A többnyelvű helységnevekhez és feliratokhoz való jog (8. §)¹²
- A kisebbségi nyelv használatának joga a hivatali érintkezésben és a bíróság előtt (9. §)¹³
- A kisebbségi nyelv használatának joga a választási eljárásokban (10. §)¹⁴
- A nemzeti kisebbség nyelvén való művelődés joga (11. §)
- Jog a nemzeti kisebbségekhez tartozók kultúrájának fejlesztésére (12. §)
- A nemzeti kisebbség nyelvén történő tájékoztatás és tájékozódás joga (13. §)

Ezek a jogok a nemzetközi dokumentumokból (Keretegyezmény, Nyelvi Karta) ismertek, semmi különleges nincs bennük. Említésre érdemes azonban, hogy a „hagyományosan és hosszú ideje a Cseh Köztársaság-

ban élő” szűkítő kitétel itt kap szerepet, méghozzá kimutathatóan az olyan jogosultságok esetében, amelyek az államra plusz költségeket rónak¹⁵ (a 8., 9., 10., 11., 12. (2), és a 13. (2)-(3) §-ok). Látható például, hogy a 12. § által megfogalmazott kultúrafejlesztés, vagy a 13. §-ban rögzített tájékoztatási és tájékozódási jog általános, de az állami kötelezettségvállalás csak a (2) és a (3) bekezdésekben megjelenő szűkítő értelmezésnek is megfelelni képes nemzeti kisebbségekre vonatkozik. Ez az óvatosság azzal magyarázható, hogy mivel a definíció nem tartalmaz (x éves) honossági követelményt, megtörténhet, hogy idővel az országban élő kínaiak, vietnámiak, románok stb. cseh állampolgárságot szerzett leszármazottai is nemzeti kisebbségként lépnek fel. Az állami felelősségvállalás azonban rájuk nem terjedne ki.

A törvényjavaslat további részeiben (II. – X.) egyes speciális jogszabályok módosítására kerül sor:

– A szabálysértésekről szóló törvény módosítása (14. §)

A jogszabály új tényállásokkal és büntetési tétellel egészül ki. A nemzeti kisebbség tagjának megakadályozása, vagy korlátozása jogainak gyakorlásában, illetve kárára sérelem okozása nemzeti kisebbséghez tartozása, vagy etnikai származása stb. miatt az általános 1000 cseh korona helyett 5000 koronáig terjedő pénzbüntetéssel lenne büntethető.

– A községekről szóló törvény módosítása (15. §)

– A megyékről szóló törvény módosítása (16. §)

– A Prága fővárosról szóló törvény módosítása (17. §)

A módosítások tartalma arra irányul, hogy meghatározza (csökkentse) azt a százalékszámot, amelynek az elérésétől függ, létre kell-e hozni az adott település képviselőtestülete mellett a Nemzeti Kisebbségi Bizottságot, melyben a tagok legkevesebb felét a nemzeti kisebbségek jelölhetik (a jelölés módjára nincs előírás).

– A községi képviselő testületek választásáról szóló törvény módosítása (18. §)

– A megyei képviselőtestületek megválasztásáról szóló törvény módosítása (19. §)

– A Cseh Köztársaság Parlamentjének megválasztásáról szóló törvény módosítása (20. §)

Olyan eljárási szabályokat vezetne be a módosítás, mely a nemzeti kisebbségek nyelvhasználati jogait biztosítja a különböző szintű választási eljárások során (hirdetmények az adott nemzetiség nyelvén).

– A Cseh Televízióról szóló törvény módosítása (21. §)

– A Cseh Rádióról szóló törvény módosítása (22. §)

A megnevezett intézmények vezetésére hivatott Tanácsok tagjaira – a törvénymódosítás eredményeként – a kulturális, politikai, regionális, szak-szervezeti, egyházi, oktatási, tudományos, környezetvédelmi, és más civil érdekképviseleti szervezeteken és egyesületeken kívül a nemzeti kisebbségek is javaslatot tehetnének a Képviselőháznak.

A Tizenegyedik rész az előzőekhez hasonlóan csupán egyetlen rendelkezést tartalmaz, mely szerint a törvény 2001. július 1-én lépne hatályba¹⁶ (23. §).

Összegző megállapításként elmondható, hogy a cseh kisebbségi törvény nem egy részletesen kidolgozott, a kisebbségeket érintő összes normát egybegyűjtő kódex, hanem inkább az alapelveket és az alapvető jogokat – úgynevezett nemzetközi standardokat – megjelenítő szabályozás. Inkább a külföldnek, az Európa Tanácsnak, az Európai Uniónak, mintsem a hazai nemzetiségeknek szóló *gestus*. Ahogy a csehek mondanák: *nic moc* (semmi különös). Újdonsága a – papíron már eddig is létező – joganyaghoz képest a kollektív jog tartalmának jogrendbe emelése, a nemzeti kisebbség fogalmának meghatározása, és annak egy elemére („a hagyományosan és hosszú ideje...”) építve az állami kötelezettség vállalás törvényi kimondása. A törvényjavaslat nem nyújt megoldást az egyik legsúlyosabb kérdésre, a cigányság társadalmi integrációjára, ami ugyan inkább erény, mint hiányosság, fennáll ugyanakkor annak a veszélye, hogy mind a politikusok, mind a közvélemény ezt feltételezi, ezt várja el tőle.

Amennyiben a törvényjavaslat elfogadásra kerül és a Szenátus is jóváhagyja, mind a nemzetiségek, mind a jogalkalmazó szervek számos problémára kell felkészülnenek az egyes deklarált jogok érvényesítése során az eljárási szabályok és garanciák kidolgozatlansága, vagy hiánya miatt. Az már most, a Képviselőház e tárgyban két alkalommal lezajlott vitájából is látható, hogy a Zeman-kormánynak nem lesz könnyű elfogadtatni ezt a törvényjavaslatot. Nem csupán azért, mert nincs meg az ehhez szükséges többsége, de azért is, mert mind a Képviselőház, mind a Szenátus összetétele csak a szükséges és – nemzetközileg elvárt – minimumra hajlandó ebben a kérdésben.

1. sz. melléklet

A NEMZETI KISEBBSÉGEK JOGAI
AZ EGYES SZAKTÖRVÉNYEKBE

– Az általános-, közép- és felsőfokú iskolák rendszeréről szóló 1984. évi 29. közoktatási törvény, melynek 3. §-a szabályozza a nemzeti kisebbségekhez tartozó diákok jogát az anyanyelven történő művelődésre,

– A Cseh Televízióról szóló 1991. évi 483. törvény, melynek 2. §-a kimondja, hogy a Cseh Televízió egyik alapfeladata a nemzeti és etnikai kisebbségek önazonosságának fejlesztése,

– A Cseh Rádióról szóló 1991. évi 484. törvény, melynek 2. §-a kimondja, hogy a Cseh Rádió egyik alapfeladata a nemzeti és etnikai kisebbségek önazonosságának fejlesztése,

– Az állampolgárok egyesüléséről szóló 1990. évi 83. törvény, amely lehetővé teszi a nemzeti kisebbségek közösségeinek létrehozását,

– A polgári perrendtartásról szóló 1963. évi 99. törvény 18. §-a szabályozza az anyanyelv használatának jogát a bírósági eljárásban,

– A bíróságokról és a bírásokról szóló 1991. évi 335. törvény 7. §-a, mely mindenki számára biztosítja az anyanyelv használatának jogát a bírósági eljárásban,

– A büntetőeljárásról szóló 1961. évi 141. törvény 2. §-a szabályozza az anyanyelv használatának jogát a bírósági eljárásban,

– Az Alkotmánybíróságról szóló 1993. évi 182. törvény 33. §-a, mely szabályozza az anyanyelv használatának jogát e bíróság előtt,

– A számvitelről szóló 1991. évi 563. törvény 12. §-a, mely lehetővé teszi a könyvelés során az anyanyelv használatát,

– A lottóról és más szerencsejátékokról szóló 1990. évi 202. törvény – összhangban az 1999. évi 63. törvénnyel – 46. §-a, mely lehetőséget teremt arra, hogy a nemzeti kisebbséghez tartozó személy az általa biztosított tolmács segítségével anyanyelvét használhassa az engedélyező állami felügyeleti szervvel folytatott tárgyalásokon,

– Az adókról és illetékekről szóló 1992. évi 337. törvény 3. §-a, mely lehetővé teszi a Cseh Köztársaság nemzeti kisebbségekhez tartozó állampolgárainak, hogy az adóhatóság előtt anyanyelvüket használják,

– A községekről (községi rendszerről) szóló 2000. évi 128. törvény 29. §-a, mely szabályozza a községek, azok részei, utcái, közterületei neveinek, a közigazgatási egységek elnevezésének a nemzeti kisebbségek nyelvén történő használatát, valamint a nemzeti kisebbségi bizottságok létrehozását,

– A Prága fővárosról szóló 2000. évi 131. törvény 78. §-a szabályozza a fővárosi nemzeti kisebbségi bizottság létrehozását,

– A megyékről (megyei rendszerről) szóló 2000. évi 129. törvény 78. §-a, mely szabályozza a megyei kisebbségi bizottságok létrehozását,

– Az anyakönyvezésről és más, kapcsolódó törvények módosításáról szóló 2000. évi 301. törvény, melynek 62. §-a lehetővé teszi az utónévnek a nemzeti kisebbséghez tartozó nyelvének megfelelő bejegyzését, ha az nem felel meg a cseh nyelvtan szabályainak.

JEGYZETEK

- ¹ A dokumentum a következő interneten-címen érhető el:
<http://www.psp.cz/sqw/text/tiskt.sqw?O=3&CT=778&CT1=0>
- ² Mint mondta, miután a Cseh Köztársaság 1998-ban aláírta az ET Kisebbségvédelmi Keretegyezményét, a parlament határozatban kötelezte a kormányt, hogy az egyezményben rögzített jogok maradéktalan érvényesülése érdekében készítsen elő törvényjavaslatot. A betervezett törvénnyel a kormány ennek a kötelezettségének kívánt eleget tenni.
- ³ Lásd az 1. sz. mellékletet.
- ⁴ A kisebbségi törvényjavaslat tárgyalásának felfüggesztése (legalábbis formai szempontból) éppen ezzel függ össze, mivel a képviselők úgy látták, hogy más módon nem oldható fel a két jogszabálytervezet közti részleges ellentmondás. Más kérdés, hogy valójában milyen belpolitikai-parlamenti konfliktusok állnak a döntés hátterében.
- ⁵ A Karta lehetővé teszi a szerződéshez csatlakozó államnak, hogy megnevezze azokat a regionális vagy kisebbségi nyelveket, amelyekkel kapcsolatban a Karta III. fejezetében megfogalmazott kötelezettségekre vállalást tesz, továbbá kötelezi magát arra, hogy a Karta III. fejezete legalább 35 pontjának szabályozásait végrehajtsa, és további más feltételeket is teljesít. Ez azt jelenti, hogy az állam saját maga állapíthatja meg a kötelezettségek mértékét tekintettel az egyes regionális, vagy kisebbségi nyelvekre.
- ⁶ Újra csak a magyar szabályozással összehasonlítva sajátos és említésre érdemes, hogy a cseh javaslat indoklása külön említi a *német* és külön az *osztrák* nemzetiséget.

- ⁷ Az előterjesztés egyik neuralgikus pontja ez, hiszen a „kollektív jogok” említése még ma is hisztérikus reakciókat vált ki a politikusok többségéből. A második olvasatban történő tárgyalás során az egyik konzervatív képviselő például élesen kifogásolta az ilyen jogok bevezetését, és az egész törvényjavaslat visszavonását követelte.
- ⁸ A személyes adatok védelméről és egyes törvények módosításáról szóló 101/2000. törvény, összhangban a 227/2000. törvénnyel.
- ⁹ Ilyen elnevezésű tanács egyébként már ma is létezik, de nem törvény, hanem kormányrendelet hozta létre, és abban jelenleg a magyar, német, lengyel, roma, görög, szlovák és ukrán kisebbséghez tartozók képviseltek magukat.
- ¹⁰ A hatásköri kérdések tisztázatlansága a magyarországi tapasztalatok ismeretében valóban aggodalomra adhat okot. Szintén a már említett konzervatív képviselő vetette fel kritikus módon, hogy az előterjesztő semmilyen koncepcióval nem rendelkezik arra vonatkozóan, hogyan jelölnek majd az egyes nemzetiségi csoportok, szervezetek a Nemzeti Kisebbségi Tanácsba. Mint megjegyezte, ez a romák esetében az eljárást akár kezelhetetlenné is teheti.
- ¹¹ Az anyakönyvekről, a családi és utónevekről, valamint más, kapcsolódó törvények módosításáról szóló 2000. évi 301. törvény.
- ¹² A községekről (községi rendszerről) szóló 2000. évi 128. törvény.
- ¹³ A polgári perrendtartásról szóló 1963. évi 99. törvény 18. §, összhangban a 2000/30., 2000/155. és a 2000/220. törvényekkel.
A bíróságokról és a bírákról szóló 1991. évi 335. törvény 7. §.
A büntetőeljárásról szóló 1961. évi 141. törvény 2. §, összhangban az 1965/57., 1965/59., 1969/149., 1969/156., 1980/43., 1990/178., 1991/558., 1993/283., 1993/292. és az 1995/152. törvényekkel.
Az Alkotmánybíróságról szóló 1993. évi 182. törvény 33. §.
A számvitelről szóló 1991. évi 563. törvény 12. §.
A lottóról és más szerencsejátékokról szóló 1990. évi 202. törvény 46/a. §, összhangban az 1998/149. törvénnyel.
Az adókról és illetékekről szóló 1992. évi 337. törvény 3. §, összhangban az 1993/35 és az 1994/255. törvényekkel.
- ¹⁴ A községi képviselő testületek választásáról és más törvények módosításáról és kiegészítéséről szóló 1994. évi 152. törvény, összhangban az 1995/247. törvénnyel.
A megyei képviselő testületek megválasztásáról és más törvények módosításáról szóló 2000. évi 130. törvény.
A Cseh Köztársaság Parlamentjének megválasztásáról szóló 1995. évi 247. törvény, összhangban az 1996/212., 1999/243., 2000/204. törvényekkel.
- ¹⁵ A törvényjavaslat előterjesztői mintegy 100 millió koronás kiadás növekedéssel számolnak a jelenlegi finanszírozási szinthez képest.
- ¹⁶ A törvény hatályba lépését – más okok mellett – felettebb kérdésessé teszi az, hogy a Tudományos, művelődési és ifjúsági bizottság képviselőjének javaslatára a Képviselőház az ugyancsak tárgyalásba vett Közoktatási törvény elfogadásáig felfüggesztette a kisebbségi jogokról szóló törvényjavaslat megtárgyalását. A vitatott

és halasztást indokló pont a 11. § volt, mely az anyanyelvű, anyanyelven is folyó, illetve az anyanyelvet oktató képzéshez való jogot garantálná.

ATTILA VÁRFALVI

A Czech bill about the right of the national minorities

On 10th July 2001, with eight years after Hungary, they passed the law 273 of 2001, which is a summing up of the laws dealing with the minorities. After the so-called Velvet revolution and mostly after the separation the official Czech politics wanted to present as there weren't any minority problems in Czech Republic, continuing the previous 40 years' ideologies. The number of the non-Czech ethnic group decreased between the borders of the country. Suddenly the Czech-Slovak population separated by their newly formed state, came into being as a separate group and after 1993 as in domestic as in foreign politics the appearance of the Roma question in new forms, started to cause more and more problems. The demand for compensation of the Southern-Germans brought to the light the problems of the Benes decree. The growing anti-Roma attitude, the Silesian-Moravian growing national identity based on economics and the appearance of the more and more self-assured and self-conscious Slovaks, remained in big number in Czech Republic, broke the idyllic picture of the homogeneous national state. The Czech minority law is not a very detailed codex, dealing with all the problems concerning the minorities, but it is more a regulation of the principles and of the fundamental rights (the so-called international standards). It is intended to abroad, to the European Council, to the European Union and it is not a generous gesture to the minorities. In comparison to the already existing legislation it raises the essence of the collective law into law and order, it defines the national minorities and based on one of its elements („traditionally and for a long time...”) codificates the state's undertaking of obligation. The law doesn't want to solve one of the most serious problems, the integration of the Romas into the society, which is more a virtue than a deficiency, but maybe the politicians and the public expects from it. After the passing of the law as minorities as the state institutions will have to face a lots of problems in what concerns the validation of the passed law because of the deficiency of the procedures and of the missing of the guarantees. In the given historical and political situation the Zeman government was able to do just this. And not because they couldn't pass a much more generous law, but because as well as the House of the Representatives, the Senate wants to fulfill just the minimum requirements.